

STYRSTADS KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Styrstads församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2006*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

STYRSTADS KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Styrstads församling
Norrköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län*

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Styrstads kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Styrstads kyrka	5
Kyrkogårdens historik	6
Översiktlig beskrivning av vegetation m.m. – karta	9
Beskrivning av kyrkogården	10
Beskrivning av enskilda kvarter	16
A 1:a kvarteret	16
C 2:a kvarteret	18
B 3:e kvarteret	19
D 4:e kvarteret	21
E 5:e kvarteret	23
Källor	26
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	27
Förklaring till exempellistan	27
Utvärderingskarta	28
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: "Om en

gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete har utförts av antikvarie Olle Hörfors och rapport av Jeannette Kreutz och Björn Rydell, Östergötlands läns museum 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartan blad nr 086 85 Styrstad, 1981. Kyrkan ligger på en höjd i en uppodlad omgivning.

STYRSTADS KYRKOGRÅRD

Kyrkogården har en rektangulär planform i sydöstlig till nordvästlig riktning. För enkelhetens skull kommer dock kyrkogården i rapporten att betraktas som orienterad i nord-sydlig riktning. Kyrkan ligger på kyrkogårdens nordvästra del och kyrkans långhus är i stort sett orienterad i öst-västlig riktning.

Kyrkan ligger 5 km sydost om Norrköping, karaktäristiskt belägen på en grusås med vid utblick över ett öppet odlingslandskap. Kyrkbyn har sannolikt sitt ursprung i järnåldern och består idag främst av bostadsbebyggelse från 1800- och 1900-talen med inslag av agrar bebyggelse.

Kyrkogårdens omgivning

I kyrkans närhet finns det f.d. ålderdomshemmet, en faluröd panelad tvåvåningsbyggnad uppförd på 1830-talet som skolhus och troligen även fattighus. Sydöst om kyrkan finns ett f.d. tingshus och arrestlokal från 1793, en rosaputsad tegelbyggnad under plåttäckt mansardtak. Mellan 1867 och fram till 1960-talets slut fungerade den som skola, och var under en period 4H-gård innan det blev privatbostad. Ett församlingshem byggt 1983 ligger i anslutning till kyrkogårdens östra del, på platsen för den gamla lärarbostaden. Den f.d. prästgården, en reveterad träbyggnad från 1886, ligger strax utanför byn. I söder finns parkering och bortom denna, gårdsbebyggelse.

Styrstads kyrka

Styrstad är en medeltida socken som har fått sitt namn efter kyrkbyn som ligger på en höjd i ett öppet jordbrukslandskap. Den tidigmedeltida kyrkan revs till stora delar i samband med att en ny kyrka byggdes 1782, delvis med återbruk av de gamla murarna. Den uppfördes i gustaviansk stil av byggmästare Carl Abraham Pousette och Johan F Fehmer från Norrköping. Ritningen uppgjordes möjligen av Överintendentsämbetet. Stommen är av marksten med ett rektangulärt långhus med rakt avslutat korparti, torn i väster och sakristia i norr. Fasaden är spritputsad och avfärgad i brutet vitt och de valmade sadeltaken, ursprungligen spåntäckta, är belagda med plåt. Tornet har en spåntäckt huv som kröns av en firsidig sluten lanternin. Huvudingången är via tornet i väster. Interiören är typisk för den gustavianska salkyrkan med ett rymligt tunnvalvt kyrkorum och höga fönster.

En fullständig beskrivning och historik av kyrkan redovisas i separat rapport från utförd kyrkoinventering.

Styrstads kyrka. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

Utsnitt ur den häradsekonomska kartan från 1870-talet.

Kyrkogårdens historik

Kyrkan är placerad mitt på kyrkogården som inramas av högväxta lindar och dess mittgång flankeras av tuktade almar. Kyrkogården avdelas i fem kvarter av grusade gångar. Norr om kyrkan har en minneslund anlagts. En runsten finns i bogårdsmuren vid den södra ingången, en annan norr om tornet. Nordväst om kyrkan finns ett gravkapell ritat 1916 av Gustaf Linden. Arbetet försenades dock p.g.a. andra stora utgifter för kyrka och skola. 1938 donerades av kyrkostämmans kvinnliga ledamot, 5000 kr till uppförandet av ett gravkapell. Genom denna donation kom arbetet igång.

Kapellet är firsidigt och fasaden är vitslammade tegelmurar. Porten är en mörkbetsad träport med rundat överstycke. Taket består av ett brant, valmat skiffertak krönt av en skifferklädd takryttare med kors, smala rundbågiga fönster med antikglas och spröjsning i grönt trä. Interiören består av vitputsade väggar och ett grålaserat brant tredingstak som avslutas med en ljusgråmarmorerad, kraftig taklist. Ett gråmarmorerat altare i trä är placerat i väster. Byggnaden används numera endast som lagerlokal, bl. a. för den borttagna altarringen.

En liten, rödmålad redskapsbod finns i kyrkogårdens nordöstra hörn.

Det finns två runstenar på Styrestads kyrkogård. Den ena, som det endast återstår en liten del av, stod tidigare utanför till höger om de södra grindarna. Den står numera på en mur längs den södra grusgången mot kyrkan, strax innan för ytterhäcken/muren. Det fanns en runsten till i den södra muren, till höger om grinden. Den är numera flyttad och står på gräsmattan utanför kvarter E, på kyrkans norra sida. Översatt lyder texterna på runstenarna: "Rörik reste denna sten efter Frode och Asbjörn, sina söner" och: "Asa lät göra denna minnesvård efter Öjar, sin fader god. Gud hjälpe Öjars själ."

Runstenar på Styrstads kyrkogård. De har Brate nr 153 och 154. RAÅ nr Styrstad 32:1, 32:2.

Styrstads kyrka 1935. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

1965, södra sidan. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

1966 renoverades kyrkan invändigt. Då man bröt upp det murkna trägolvet, fann man flera gravhällar från 1600-talet. De har troligtvis legat som golv i den äldre kyrkan som revs när den nya byggdes 1782. Skelettdelar hittades när golvet bröts upp. På 1600-talet och längre tillbaka i tiden kunde folk ur de högre samhällsklasserna få begravas inne i kyrkan. Ända till början av 1800-talet var det tillåtet med begravingar inne i kyrkan. På en av hällarna står det *Pher Bengdtson och min hustru Ingeredh Ingesdoter sofver här efter Guds behag. Mädh min kiäraste til domedagh 1672 mädh mine 8 barn.* En annan häll berättar om Nicolaus Ascanius som var kyrkoherde i Styrstads församling i mitten av 1600-talet.

1977 anlades en ny parkeringsplats i anslutning till kyrkogården. Till detta användes trädgårdsmark som hörde till f.d. lärarbostaden, mark i kyrkans ägo. Tanken var att en parkeringsplats med plats för 25 bilar och två bussar skulle anläggas. Efter protesterna från de boende i huset begränsades parkeringen till halva storleken. De boende invände mot att det inte fanns behov av så stor parkering, mer än vid ett par gudstjänstillfällen om året. Dessutom fanns redan en stor parkering till den nedlagda skolan.

Från huvudingången löper en allé av hårt klippta ca 2 m höga almar.

Gångarna består till största delen av naturgrus. En huvudgång leder från den södra gränden upp till kyrkan. En gång löper kring kyrkogårdens utkanter En öst-västlig gång delar den södra kyrkogården i två delar. Dessutom finns en del gångar bevarade inne i kvarteren.

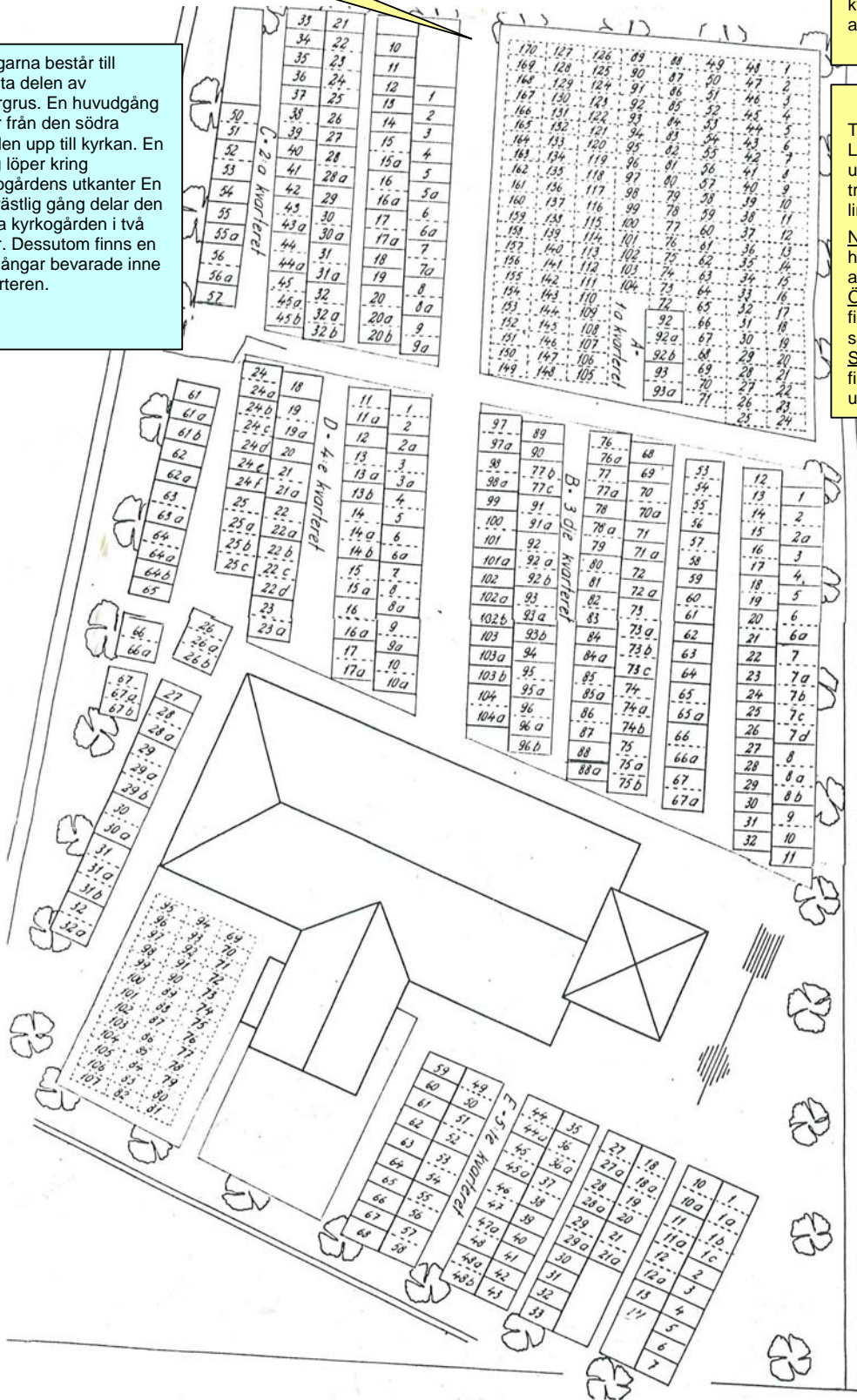
Gravraderna inne på kyrkogården är skilda av ryghäckar.

Trädkrans: Väster: Längs med västra utkanten finns en trädkrans av fem höga lindar.

Norr: Trädkrans av tre höga lindar och en hög alm.

Öster: I trädkransen finns fyra höga lindar samt en kastanj.

Söder: I trädkransen finns en hög och två unga lindar

Karta över Styrstads kyrkogård, visande vegetation m.m.

Beskrivning av kyrkogården

Kyrkogården består av fem kvarter. De är numrerade A – 1:a kvarteret, C – 2:a, B – 3: dje, D – 4:e samt E – 5:e kvarteret.

Allmän karaktär

Kyrkogården har en strikt karaktär med rygghäckar och grusgångar. Från huvudingången löper en allé av hamlade, ca 2 m höga, almar.

Omgärdning

I väster finns en mur av cement som är mellan 3 och 4 m hög. På denna står ett lättmetallstängsel på vilket det växer en häck av klängväxter. Längs med västra utkanten finns också en trädkrans av fem höga lindar. I norr övergår kyrkogårdens västra halva steglöst i en bergshöjd där minneslunden öppnats upp via två gräsmattor i ett naturparti. I den östra delen utgör gräsen mot arbetsbodsområdet av en 1,5 m hög gles syrenhäck. I trädkransen finns tre höga lindar och en hög alm. I öster finns en murad kant av cement, med ett lättmetallstängsel. I trädkransen finns fyra höga lindar och en kastanj. I söder finns en kyrkogårdsmur som delvis är murad med cementbruk. Den består av 0,4-0,8 m stora stenar. Muren kröns av en häck av hassel som är 1,2 m hög. I trädkransen finns en hög och två unga lindar.

Ingångar

I öster mot församlingshemmet finns en enklare öppning i staketet med en grusgång. I nordöstra hörnet har en grind stått, av denna återstår en smal sexkantig grindstolpe krönt av ett kors. Numera är här bara en enkel öppning.

Den södra grinden.

Grindstolpe i nordöstra hörnet.

Huvudingången finns i söder, här finns en rikt dekorerad pargrind i järnsmide mellan kraftiga putsade grindstolpar krönta av smideskors. Grindarna är utsmyckade i fyra nivåer med enkla spjälor, gotiska bågar, löpande hund och kors.

Vegetation

Från huvudingången löper en allé av hårt klippta ca två m höga almar. Raderna av gravar inne på kyrkogården är skiljda av rygghäckar.

Gångsystem

Gångarna består till största delen av naturgrus. En huvudgång leder från den södra grinden upp till kyrkan. En gång löper kring kyrkogårdens utkanter. En öst-västlig gång delar den södra kyrkogården i två delar. Dessutom finns en del gångar bevarade inne i kvarteren.

Gravårdstyper

På alla kyrkogårdens fem kvarter blandas de moderna vårdarna med äldre vårdar från sent 1800-tal och/eller tidigt 1900-tal. Vårdarna från decennierna runt sekelskiftet 1900 är ofta av helt eller delvis polerad svart/grå eller ibland röd granit, och som regel höga och avsmalnande mot toppen. Det finns flera gravar omgärdade med stenramar. Omgärdning med stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. En del av dessa gravar har kvar sin äldre grus/sandtäckning. I kvarter A finns spår av att området använts för linjegravar. Systemet med linjegravar växte fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar eller andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt "statuskillnad" men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter de flesta linjegravvårdar togs bort.

Inom kvarter E finns flera äldre gravhällar i kalksten. Flera av dem är från 1600-talet och har legat inne i kyrkan tidigare. De är alla svårlästa och i dåligt skick. En inte så vanlig gravvård är nr E 44, det är ett högt keltiskt kors, äldsta datering 1911. Det är inte så stor andel av gravvårdarna som har någon form av titel. De mest förekommande titlarna är "Lantbrukaren" och "Hemmansägaren". "Kyrkoherden" och "Nämndemannen" förekommer också på flera av gravvårdarna. Utöver äldre, kulturhistoriskt intressanta gravvårdar, finns också flertalet yngre, moderna vårdar. Utmärkande är de vårdar över sju tonårspojkar som omkom i en bussolycka 1999. Dessa står bredvid varandra och är försedda med diverse sportsymboler och fotografier.

Nr D 28, är en omgärdad sandgrav.

D 14 är exempel på en högrest gravvård.

Minneslund

Minneslunden är belägen norr om den egentliga kyrkogården. Här ansluter en mindre höjd och lunden består av en fyrkantig gräsmatta närmast kyrkogården och en rund gräsmatta högre upp. Mellan delarna finns arrangemang för blombuketter i form av två järnbeslagna kvarnhjul. Intill dessa står ett skåp för ljus i metall. Lunden avgränsas delvis i den lägre delen av en syrenhäck.

Minneslund.

Byggnader

I nordvästra hörnet av kyrkogården finns ett gravkapell. Redan 1913 väcktes frågan om ett gravkapell på Styrstads kyrkogård. 1916 godkändes ritningarna men arbetet lades på is p.g.a. andra stora utgifter för kyrka och skola. 1938 donerades av kyrkostämmans kvinnliga ledamot, 5000 kr till uppförandet av ett gravkapell. Genom denna donation kom arbetet igång.

Kapellet är firsidigt och fasaden är vitslammade tegelmurar. Porten är en mörkbetsad träport med rundat överstycke. Taket består av ett brant, valmat skiffertak krönt av en skifferklädd takryttare med kors, smala rundbågiga fönster med antikglas och spröjsning i grönt trä. Interiören består av vitputsade väggar och ett grålaserat brant tredingstak som avslutas med en ljusgråmarmorerad, kraftig taklist. Ett gråmarmorerat altare i trä är placerat i väster. Byggnaden används numera endast som lagerlokal, bl. a. för den numera borttagna altarringen.

Arbetslokalen i form av en enklare rödmålad bod under svart plåttak finns utanför kyrkogården i nordöst. Församlingshemmet ligger sydöst om kyrkogården.

Gravkapell och arbetslokal.

Församlingshemmet Styrstadsgården byggdes 1983.

F.d. skolhus och fattighus, ligger på kyrkans södra sida.

F.d. skolhus, tingshus och arrestlokal från 1793.

Foto över omgivningarna vid Styrstadskyrka 1931. Byggnaden i det sydöstra hörnet har fungerat som skolor, tingshus och arrestlokal. Foto från Östergötlands läns museums samlingar.

Övrigt

Ett äldre solur i granit står längs södra mittgången, se foto nedan. Det är märkt "Gifwen af P. E. Berg". På framsidan står det "Til kyran 1785".

I kyrkans portal finns delar av äldre kalkstenshäll/är som klyfts på längden i fyra delar. Dessa står upprätta och omger ingången.

Dessa fyra delar av en, (eller flera?) klakstenshäll/är, är inmurade vid kyrkans västingång.

Kulturhistorisk bedömning

Styrstads kyrka och kyrkogård med dess omgärdning, grindar och gravkapell bildar en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden.

Kyrkogården omgärdas av både en äldre stenmur och en cementerad mur med staket. Grinden i den södra muren har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det är en rikt dekorerad pargrind i järnsmide.

Trädkransen minner om ett äldre parkideal som råder på våra stadskyrkogårdar från slutet av 1700-talet. Från 1800-talet blev det även vanligt på mindre landsortskyrkogårdar att plantera träd. Trädkransen är också markerad på den häradsekonomiska kartan från 1870-talet. Vidare är rygghäckarna viktiga för strukturen. Att flertalet häckar utgörs av tuja gör att de även ger ett grönt intryck under vinterhalvåret och binder samman raderna av gravar.

Gångarna är viktiga för intrycket av kyrkogården. Särskilt värt att notera är den södra gången som leder från grinden och fram till kyrkan. Den är kantad av en allé av hamlade almar. Ett äldre solur i granit från 1785 och en runsten står utmed gången. En runsten till finns på den norra sidan, utanför kvarter E. Dessa runristningar vittnar om att kristendomen kom till trakten för ca 1000 år sedan.

Enskilda gravvårdar kan ha ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Det kan gälla ålderdomliga gravvårdar, gravvårdar med person- eller lokalhistoriskt värde eller gravvårdar av en speciell typ eller hantverksmässigt utförande. Det gäller bland annat de äldre gravvårdar från 1600-, 1700- och 1800-talet. Exempelvis finns det flera kalkstenshällar där flertalet av dem är från 1600-talet. De är alla svårlästa och i dåligt skick. För att de ska finnas kvar till eftervärlden behöver de förvaras bättre och lagas.

Vidare finns det flera andra äldre typer av vårdar. Bland annat finns det äldre järnkors, bautastenar, ett keltiskt kors, stele m.m. Det är inte så stor andel av gravvårdarna som har någon titel, även om det förekommer. De vanligaste titlarna är "Lantbrukare" och "Hemmansägare". Det finns även flera som bär titeln "Kyrkoherde" och "Nämndemannen". Titlar är kulturhistoriskt intressanta eftersom de ger mycket information om näringsliv och sociala förhållanden i en bygd.

Det finns flera större påkostade familjegravar i närheten av kyrkan. Det är en vanlig struktur på kyrkogårdar att mer påkostade och större gravanläggningar förläggs till kvarterens ytterkanter och i anslutning till kyrkan. Öster om koret finns flera stora grus/stenramsgravar.

Gravkapell är en relativt vanlig byggnad på våra kyrkogårdar i länet. Till Styrstads gravkapell donerades pengar 1938 varefter byggandet kom igång. Frågan om gravkapell hade redan väckts 1913 men försenades i drygt tjugo år p.g.a. andra utgifter för kyrka och skola. Kapellet är fyrsidigt och uppfört i vitputsat tegel.

Beskrivning av enskilda kvarter

A 1:a kvarteret

Kvarteret är i stort sett kvadratisk och ligger i det sydvästra hörnet av kyrkogården.

Allmän karaktär

Kvarteret har förmodligen tidigare innehållit linjegravar med undantag för två grusgravar mitt i. Enstaka äldre gravar finns kvar men huvuddelen är tom eller har helt moderna gravvårdar. Intill grusgravarna har ett särskilt område innanför en 0,5 m hög häck av tuja anordnats för sju unga pojkar som omkom i en bussolycka 1999, (se bilden nedan). Dessa har likartade gravstenar med porträttbild och sportsymboler. Mot söder finns stora gräsytor med ett fåtal gravvårdar.

Kvarter A.

Omgärdning

Kvarteret omges av grusade gångar.

Ingångar

Den södra ingången till kyrkogården leder in till kvarteret och kyrkogården i övrigt.

Vegetation

I sydvästra delen av kvarteret finns tre nord-sydliga rygghäckar av 1 m hög tuja. I mitten av kvarteret bildar häckomgärdningen till en äldre grav, tillsammans med omgärdningen kring de sju pojkarnas gravar, en rektangel. Denna består av 0,8 m hög tuja.

Gångsystem

Runt hela kvarteret löper en asfalterad gång, förutom på den östra delen. Där finns istället en grusgång som leder från den södra ingången fram till kyrkan. Alla gångar inne i kvarteret har såtts igen med gräs.

Gravvårdstyper

En grusad stenramsgrav är bevarad, liksom en häckomgärdad grav. Större delen av kvarteret är tomt på gravvårdar. Enstaka äldre gravar finns kvar men huvuddelen är tom eller har helt moderna gravvårdar. Intill grusgravarna har ett särskilt område innanför en 0,5 m hög

tujahäck satts av för sju unga pojkar som omkom i en bussolycka 1999. Dessa har likartade gravstenar med porträttbild och sportsymboler. I området längst ner mot söder finns stora gräsytor med endast ett fåtal gravvårdar. Mycket tyder på att området tidigare använts för linjevårdar. Systemet med linjegravar växte fram under slutet av 1700-talet. Det innebar att begravningarna skedde på linje varefter dödsfallen inträffade. På så sätt kunde äkta makar eller andra familjemedlemmar komma att begravas långt ifrån varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad” men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats. Systemet upphörde 1964 varefter de flesta linjegravvårdar togs bort. På de kyrkogårdar där det finns linjevårdar kvar är det av vikt att dessa bevaras för att ordningen på dessa ska kunna följas och då de utgör ett historiskt, inte nu längre aktuellt begravningsätt.

Exempel på två av de sju gravvårdar för omkomna i bussolycka 1999. Nr A 63 och 72.

Exempel på omgärdade gravar, nr A 93 och 92.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

En stor del av det kulturhistoriska värdet ligger i kvarterets struktur. Rygghäckarna och gångarna som löper runt hela kvarteret ger intrycket av en strikt karaktär. Det finns ett par gravvårdar som är intressanta. Dels finns det två gravvårdar med titel, nr 25 och 93. Dessa bär titlarna ”Komminister” och ”Hovrättskommissionären”. Värt att notera är även raden som vikts åt trafikoffer i en bussolycka vid Karlskoga 1999. Sju tonårspojkar omkom och deras gravvårdar utmärks genom att det på flertalet av dem finns foto på den omkomne och att gravvården har någon form av sportsymbol.

C 2:a kvarteret

Kvarteret utgör den sydöstra delen av den södra kyrkogården.

Allmän karaktär

Kvarteret består av fem rader gravar med rygghäckar av tuja. De delas av två nord-sydliga grusgångar.

Omgärdning

Kvarteret omges av grusgångar.

Ingångar

Mellan kvarter C och A finns den södra ingången.

Vegetation

I kvarteret finns tre 0,6 m höga nord-sydligt löpande häckar av tuja.

Kvarter C.

Gångsystem

Kvarteret omges av grusade gångar och delas dessutom av två nord-sydligt löpande grusgångar.

Gravvårdstyper

Två grusgravar finns bevarade den ena med järnstaket och en specialdesignad gravvård i järn. I övrigt finns en blandning mellan moderna oftast ganska små vårdar och äldre vårdar från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Gravvård nr C 45.

Gravvård nr C 8.

Övrigt

Längst ned i sydöstra hörnet finns tre äldre kalkstensvårdar och ett järnkors uppställda.

Kulturhistorisk bedömning

Rygghäckar och gångar är viktiga för kvarterets struktur. Det finns flera kulturhistoriskt intressanta gravvårdar. Bland annat finns en större sandtäckt grav som omgärdas av ett järnsmidesstaket, vård nr 45. Det finns ett par andra också som har stenram och sandtäckning. Omgärdningar av stenramar verkar ha blivit vanligt från 1920-talet. Gravvårdar med någon form av titel är också värdefulla. Inom kvarteret finns flera vårdar med titel. "Lantbrukaren" och "Hemmansägaren" är den vanligaste. Det finns även "Kyrkvärden", "Kantor", "Kammarmusiker".

B 3:e kvarteret

Kvarteret utgör den sydvästra delen av den västra sidan och ligger mellan kv. A och kyrkan.

Allmän karaktär

Kvarteret utgörs av åtta nord-sydliga gravrader på fyra långsmala gräsmattor. Gravraderna skiljs åt av rygghäckar. Huvuddelen av gravvårdarna är från 1900-talets senare del, men en del äldre är bevarade.

Ingångar

Kvarteret ligger inne på kyrkogården.

Vegetation

Gravraderna är indelade av rygghäckar i samtliga fall 0,7 m höga tujor. Från häckarna går också mindre breddningar ut mellan gravplatserna och markerar dessa. Den näst östligaste häcken har T-form i avslutningarna.

Kvarter B, 3dje kvarteret.

Gångsystem

Kvarteret omges av en grusgång och delas dessutom i fyra delar av grusgångar.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är huvudsakligen från sent 1900-tal. Några äldre finns kvar.

Exempel på äldre och sentida gravvård. Till vänster nr B från 1912 samt nr 3 från 1994.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteret har en strikt karaktär med dess fyra rygghäckar av tuja. Dessa ger ett städsegrönt intryck året runt och förstärker raderna av gravar. I nordsydlig riktning löper tre grusgångar inom kvarteret och delar in kvarteret i fyra gräsmattor. Detta förstärker den strikta bilden av kvarteret och bidrar i stor utsträckning till dess kulturhistoriska värde. Det finns några exempel på kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar inom kvarteret. Bland annat förekommer olika titlar såsom "Lantmästaren", "Doktor", "Kantor", "Trädgårdsmästare", "Lantbrukaren". En av gravvårdarna är från 1800-talet, nr 57. Annars är vårdarna från senare tid.

D 4:e kvarteret.

Kvarteret utgör den nordöstra delen av den södra halvan av kyrkogården och sträcker sig också öster om koret.

Allmän karaktär

Kvarteret utgörs av långsmala grasmattor delade av grusgångar. De fem raderna gravar är försedda med tre rygghäckar.

Omgärdning

Runt kvarteret löper en asfalterad gång. I söder ansluter kvarteret till gravkapellet.

Kvarter D, öster om den södra huvudgrusgången. I förgrunden ett solur från 1785.

Ingångar

Kvarteret ligger mitt på kyrkogården.

Vegetation

Tre rygghäckar finns de består av 0,6 m höga tujor. Den mittersta av dessa går i en båge och täcker kvarterets utkanter.

Gångsystem

Kvarteret omges av asfalterade/grusade gångar. Det delas dessutom av två nord-sydligt löpande gångar.

Gravvårdstyper

Kvarteret innehåller en blandning av äldre och yngre vårdar. Fem stenramsgravar med sandfyllning och tre med gräsytta finns bevarade, de flesta öster om koret. Flera av stenramsgravarna är från sent 1800-tal liksom ett par höga smala vårdar inne i kvarteret.

I nordväst finns en stele av kalksten. I övrigt finns en relativt jämn blandning av höga smala äldre och låga yngre vårdar.

Gravvård nr D 10 från 1864.

D 14 från 1906 samt nr 29 från 1881.

Övrigt

Ett solur daterat 1785 finns utmed den södra mittgången. Det är av granit, fyrkantig till formen och står uppe på en granitsockel, se bilder på nästa sida.

Solur från 1785.

Kulturhistorisk bedömning

Inom kvarteret finns flera kulturhistoriskt intressanta gravvårdar. Exempelvis finns det flera gravar med stenram och sand. Det var mycket vanligare förr, från 1920-talet och framåt i tiden, med omgärdningsgravar täckta med grus eller sand. Dessa har i stor utsträckning såtts igen med gräs. Också deras placering är enligt äldre tradition. Det var förr vanligt att större, mer påkostade gravvårdar placerades utmed gångar, kvarterens ytterkanter och i närheten av kyrka. Det finns flera kulturhistoriskt intressanta titlar på gravvårdarna i kvarter D. De i särklass vanligaste är "Lantbrukaren" och "Hemmansägaren", titlar som är vanliga för en jordbruksbygd som Styrstad.

Vidare spelar rygghäckarna och gångsystemet en stor roll för intrycket av kyrkogården. För övrigt har soluret från 1785 ett högt kulturhistoriskt värde. Det är märkt "*Gifwen af P. E. Berg*". På framsidan står det "*Til kyran 1785*".

E 5:e kvarteret

Kvarteret är det enda på kyrkans norra sida.

Allmän karaktär

Kvarteret består av tre gräsmattor delade av grusgångar väster om sakristian och en rektangulär gräsmatta med en enda gravvård öster om densamma. Gravraderna har rygghäckar av tuja som avslutas i T-form mot söder.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas av grusgångar.

Kvarter E, norra sidan av kyrkan.

Ingångar

I nordöstra hörnet har det tidigare funnits en grind. Numera finns det endast en grindstolpe kvar.

Vegetation

Rygghäckar i T-form mot söder. Samtliga består av 0,5 m höga tujor.

Gångsystem

Grusgångar omger kvarteret och delar in det i de olika delarna.

Gravvårdstyper

Kvarteret innehåller kyrkogårdens äldsta gravvård på ursprunglig plats, nr 35 J Holmqvists, från 1839. Annars finns en blandning av yngre låga breda vårdar och höga smala äldre. Två stenramsgravar med sandfyllning och en sandgrav omgiven av en låg tujahäck finns. Tre prästgravar med kors finns, en av dessa är ett keltiskt kalkstenskors. Ett modernt järnkors finns också. En stor del av gräsytona har ännu inte tagits i anspråk för gravvårdar.

Ex på gravvårdar i kvarter E. Närmast nr 44 från 1911. Den äldsta gravvården på ursprunglig plats, nr 35, från 1838.

Övrigt

I nordvästra hörnet ligger sju 1600-tals hällar som tagits ur kyrkgolvet de flesta svårlästa och i dåligt skick, se fotot nedan.

Kulturhistorisk bedömning

Det finns flera mycket gamla gravhällar inom kvarteret. Dessa har ett mycket högt kulturhistoriskt värde, men är dessvärre alla i dåligt skick. För att dessa ska kunna bevaras till eftervärlden är det nödvändigt att de ses över och får ett bättre skydd än de har idag. Vidare finns det andra kulturgravar. Den äldsta gravvården som står kvar på ursprunglig plats är nr 35 från 1838. Det finns flera högresta gravvårdar av äldre modell. Bland annat finns det ett keltiskt kors från 1911. Ett par vårdar med titel förekommer också. Den vanligaste, med tre

stycken, är ” Kyrkoherde/n”. Den andra titeln som förekommer är ”Verkmästare”. Inom kvarteret ligger också kyrkogårdens gravkapell. Gravkapell är en relativt vanlig byggnad på våra kyrkogårdar i länet. Till Styrstads gravkapell donerades pengar 1938 varefter byggandet kom igång. Frågan om gravkapell hade redan väckts 1913 men försenades i drygt tjugo år p.g.a. andra utgifter för kyrka och skola. Kapellet är firsidigt och uppfört i vitputsat tegel.

Källor

Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.

Faksimilutgåva 1993.

Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.

Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkoberivning för Styrstads kyrka. Utgiven av Linköpings stiftsråds Kyrkoberivningsnämnd. 1965.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Första delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1703, 1727, 1866. Häradskarta från 1868-77

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

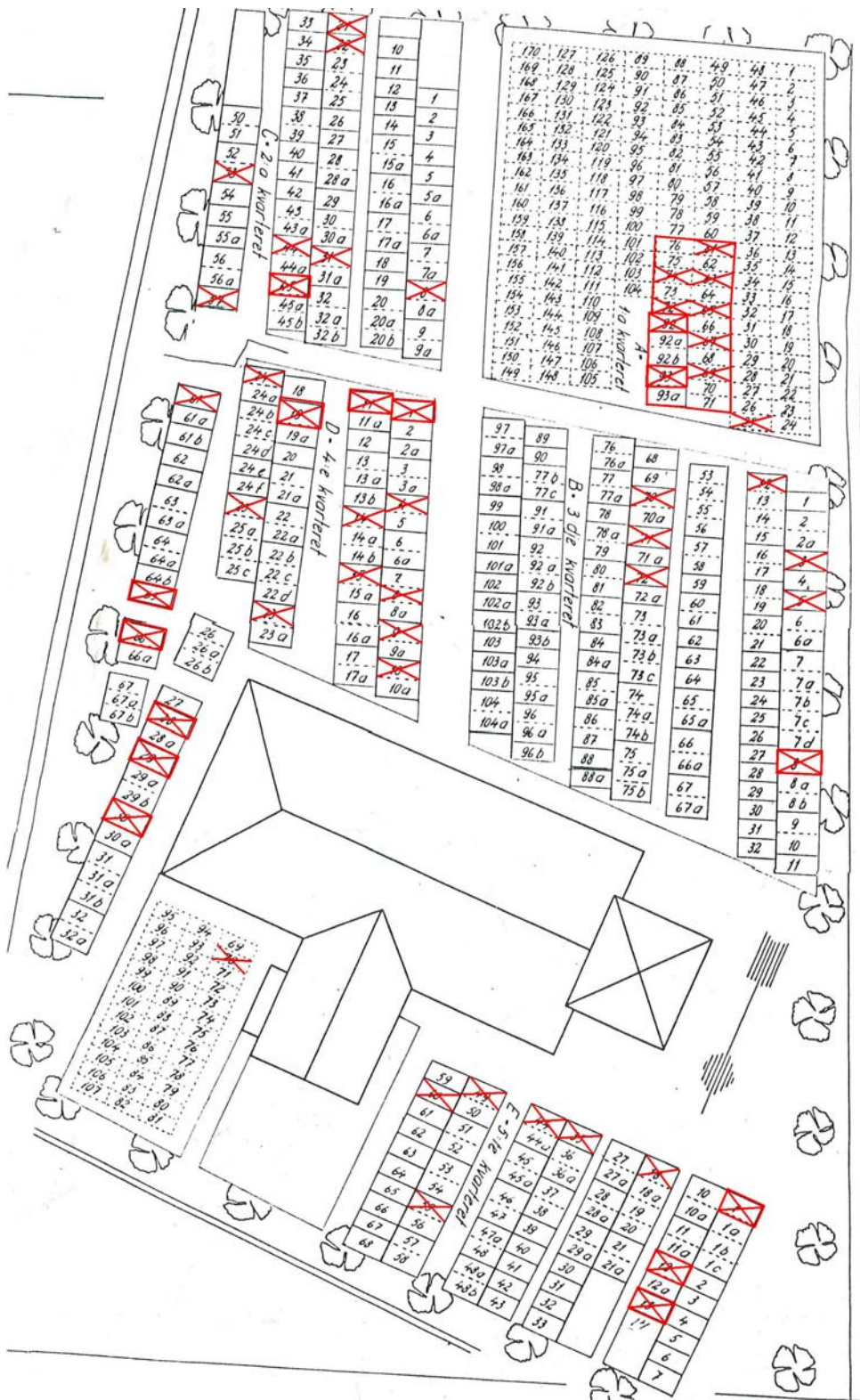
Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m.m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m.m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Karta med kulturhistoriskt intressanta gravvårdar markerade med ett X. Omgärdade gravar har kanterna ifyllda.